

Peter Sloterdijk

– forteller og medisinmann – diagnostiker og anagnostiker

Peter Sloterdijks gjennombruddsverk Kritik der zynischen Vernunft fra 1983 er det mest solgte verket i den filosofiske sjanger i det tysktalende språkområdet etter 1945. Her drøfter og kritiserer han filosofien i moderne, akademisk tradisjon. Han fremstiller disiplinen som en prestasjonskultur for en elite med særskilte anlegg for kompliserte abstraksjoner og evne til å absorbere store mengder slike fremstillinger, og hevder at den som akademisk tradisjon har blitt en ren referansekultur for en elite med spesielle forutsetninger. Fra sin kritiske posisjon har Sloterdijk drøye 25 år etter suksessen arbeidet seg frem til lansering av en fornyet humanisme med boken Du musst dein Leben ändern i 2009. Om denne nye sloterdijkske humanismen, som han selv kaller «Anthropotechnik», kommer til et gjennombrudd, vil de konfliktskapende religioner miste sin aktualitet og gyldighet, hevder forfatteren selv. Han sammenligner sin «Anthropotechnik» med Freuds psykoanalyse, og sier at der psykoanalysen griper tak i det fortregntes tilbakevending, der vil «die Anthropotechnik» gripe tak i det ikke-forståttes tilbakevending, som det nå kan oppleves i vår nyreligiøse tid. Dette er andre del av en artikkel der Ole Harald Dahl introduserer den sloterdijkske anthropotechnik.

Dødskompetanse

Vel, eksplisitt tilbake til Sloterdijk og den europeiske vitenskapens arnested. I sitt eksempel fra *Scheintod im Denken. Von Philosophie und Wissenschaft als Übung* går Sloterdijk noe grundigere inn på Sokrates. – Ved å lære leseren å lytte ganske bokstavelig til Sokrates, viser han hvordan filosofien kan fungere som forberedelse til «den skjønne død», samtidig som den også er en forberedelse til og en inntredelse i en universal, psykologisk eksiltilstand, som altså har aktualisert seg nettopp i det 20. århundret fremfor alle tidligere tider. Ja, det ville ikke være uriktig å betegne aktualiseringen av denne psykologiske eksiltilstanden som nettopp det 20. århundrets varemerke. – Den tiltok en gang i Europa, og den gjør seg nå gjeldende på alle kontinenter.

I skriftet *Faidon* skildrer Platon Sokrates' siste timer i cellen, sammen med hans lærlinger, før han hever giftbegeret og lar den legemlige død ta over. – Lærlingene som omgir ham, tror innledningsvis at Sokrates er lei seg og at han er engstelig for hans nært forestående, påtvungne fysiske død. Men slik viste det seg ikke å være, forteller eleven Faidon. «Det virket nemlig på meg som om han var lykkelig», sier han, «både i måten han var på og i sine ord ...»¹ Sloterdijk kommenterer da at det grunnet seg i en katarsisprosess som Sokrates hadde gjennomlevd i kraft av hans interesse for filosofien. Og av Sokrates' egen munn heter det: «Alle de som på riktig måte beskjeftiger seg med filosofi, risikerer at andre mennesker ikke aner at de trener seg nettopp i det å dø og være død. Hvis nå dette stemmer, ville det utvilsomt være besynderlig om man gjennom hele sitt liv ikke gikk inn for noe annet enn dette for så, når døden virkelig kom, å beklage seg over det man lenge hadde gått inn for og trent på.» Og så spør Sokrates retorisk og direkte, litt senere, for å få lærlingene på glid:

«Regner vi døden for å være noe?» «Jovisst», kom det som svar fra Simmias (en annen av elevene som var til stede i cellen).

«Neppe da noe annet enn sjelens adskillelse fra kroppen?», spør Sokrates ledende. «Og at det å være død vil si det samme som at kroppen er utenfor og adskilt fra sjelen, helt for seg selv, og at sjelen er utenfor og adskilt fra kroppen, helt for seg selv? Døden kan vel ikke være noe annet enn dette?»

Noe senere aktualiserer og utdyper Sokrates problematikken som er knyttet til katarsisprosessen, altså muligheten for å ta del i livet hinsides dødsterskelen, mens man ennå er i levende live, og en grunnleggende problemstilling som er knyttet til dette. Han sier:

«Kroppen fyller oss med lyster og lengsler, redsler og alle slags fantasier og en masse sludder, så vi aldri får så mye som sjansen til, som det så sant og riktig heter, å tenke på noe som helst på grunn av den. Slik er det at krig, opprør og kamper ikke har noe annet enn kroppen og dens begjær som sin årsak. For alle kriger skyldes at man vil skaffe seg eiendom, og vi tvinges til å skaffe oss eiendom på grunn av kroppen fordi vi er slaver av dens behov. Og den gjør at vi ikke har tid til filosofi på grunn av alt dette. Og det verste av alt er at hvis vi skulle få noen ledig tid fra kroppen og vier oss til en eller annen undersøkelse, så kommer kroppen ubuden inn igjen overalt i våre utforskninger, volder uro og forvirring og bringer oss ut av fatning, slik at det ikke er mulig å få øye på sannheten for dens skyld. Nei, i virkeligheten står det klart for oss at hvis vi noen gang skal vite noe purt og rent, må vi frigjøre oss fra kroppen og betrakte tingene i seg selv med sjelen alene.»

Og så fortsetter han med en utdyping av katarsis- eller renselsesproblematikken som en forberedelse til døden:

«– Og er det ikke nettopp renselse som har vært temaet i vår diskusjon, det å skille sjelen mest mulig fra kroppen og venne den til å samle seg og konsentrere seg, av seg selv, fra alle kanter av kroppen og etter evne leve alene på egen hånd både nå og i fremtiden, befridd fra kroppen som fra lenker?»

– Jovisst, svarte Simmias.

– Er det ikke nettopp dette som kalles døden, nemlig sjelens befrielse og adskillelse fra kroppen?»

– Jo, absolutt, svarte Simmias.

– Og å løse sjelen, det er hva de sanne filosofer, etter det vi hevder, alltid legger vinn på i særlig grad, ja, som de eneste, og nettopp dette er filosofiens øvelse, sjelens befrielse og adskillelse fra kroppen, ikke sant?»

– Jo, slik ser det ut.

– Ville det ikke da være latterlig, som vi sa til å begynne med, om en mann forberedte seg i løpet av livet til å komme nærmest mulig døden og å leve tilsvarende, at han så beklaget seg når døden kom til ham?»

– Det ville være latterlig, naturligvis.

– I virkeligheten, Simmias, sa Sokrates, – over sanne filosofer seg altså på å dø, og døden som tilstand er minst skremmende for dem av alle.»

Noe senere går Sokrates nærmere inn på livet etter døden og hvordan han leser en sammenheng mellom livet før døden og livet etter døden. Han taler om å leve ut fra fornuften, om å styrke denne og å gjøre denne styrkede fornuften til det som kan føre den dødes sjel inn i gudenes rike. Ved å henviser og støtte seg til «de som innstiftet mysteriene», sier han: «at den

som kommer til Hades som profan og uinnviet, vil «ligge i sølen», mens den som kommer dit rensset og innviet, skal bo blant guder.» Og videre:

«Dette er altså ... hva jeg har å si til mitt forsvar for å vise hvor rimelig det er at jeg forlater dere og denne verdens herskere uten bitterhet og klage; jeg regner med at jeg der, i ikke mindre grad enn her, vil finne gode herskere og venner.»

Hvordan livet arter seg i Hades for sjeler som har forberedt seg ved å styrke fornuften og leve ut fra denne, og på den annen side hvordan livet i Hades arter seg for sjeler som ikke har styrket fornuften, men har latt sjelens oppmerksomhet være tilbøyelig til å fremtre som ett med kroppens drifter, lyster og behov – dette skildrer han også temmelig utførlig, men det vil føre for vidt å gå ytterligere inn på det i denne sammenhengen. – Sjelens evne til å forberede et nytt liv på jorden, er nært knyttet sammen med hvor vidt den har styrket sin fornuft eller ei, også ifølge Sokrates, ettersom fornuften har et iboende potensial til dialog og interaksjon med de skjenkende og styrende makter i Hades. En mangel på slik styrket fornuft kan føre til at «den sjel som har et begjær rettet mot kroppen, den må, som jeg har nevnt i det foregående, fly i lang tid omkring kroppen og den synlige verden. Og etter meget motstand og mange lidelser føres sjelen av sted med møyen og besværet av den skytsånd som er utpekt til den. Når så sjelen kommer dit hvor de andre sjelene befinner seg, vil enhver unngå å trekke seg unna en slik sjel og verken bli dens medreisende eller veiviser ... Den vandrer om for seg selv i håpløs fortvilelse inntil bestemte perioder er omme. Og når tiden er inne, blir den tvunget av sted til den bolig som passer for den.» Her lar vi det ende med dette som eksplisitte referanser til *Faidon*. – «Teoretisk askese» er et metodisk grep for å komme løs fra eksistensens tvang og kroppens forførelser, med mulighet til å utdanne og styrke et indre vitne gjennom filosofi eller fornuftstrening, jamfør Sokrates. Men når slik teoretisk askese ikke bedrives med tilstrekkelig strenghet og konsekvens, kan selv lærde menn og kvinner i Nobelkomiteen komme til å operere med et blikk som er forstyrret av egeninteresser, og disse er forankret i kroppens drifter, lidenskaper og begjær. – Dette er altså ikke noe nytt.²

– Sjelens evne til å forberede et nytt liv på jorden, er nært knyttet sammen med hvor vidt den har styrket sin fornuft

Referansefraværets konsekvenser

Et annet eksempel på hvordan fornuftens eller det indre vitnets kilder har mistet sin gyldighet som referanse og føring for dannelse, for atferd, praksis og hevd i det moderne samfunnet, finner vi i et intervju med Eva Karcher,³ hvor Peter Sloterdijk snakker om hvordan enorme profittmuligheter utnyttes i vårt teknologiske samfunn, om hvordan et par timers innsats

på PC-en som ved et trylleslag kan innbringe enorme fortjenester, mens en arbeiders førti timers arbeidsuke knapt gir en inntekt som dekker levekostnadene vedkommende har. Dette viser, sier han, «et behov for en balansering av inntektsmulighetene i det moderne samfunnet: «– En slik uttalelse kan vanskelig forstås uten å leses i lys av nettopp slike sokratiske-platoniske utlegninger som de ovenstående, men da som et reelt erfaringsgrunnlag den sloterdijkske etikk og metodikk (Anthropotechnik) hviler i. Dette er ikke å anse som politisk moralisme, og ovenstående referanse til Platon er ikke å anse kun som en litterær

referanse. – Opptrening av dette reelle erfarings- og referansegrunnlaget vil jeg straks komme tilbake til, idet jeg vil forsøke å fremstille Sloterdijks metodikk i noen ganske korte riss, men først et eksempel til fra samme intervju. Intervjueren følger opp foregående uttalelse ved å spørre om følgende: «Betyr ikke det at samfunnet vårt er havnet i fullstendig ubalanse?» Sloterdijk følger da noe overraskende opp med et syn på barneoppdragelse, som heller ikke kan forstås ontologisk uten en referanse som den ovenstående. Han sier: «Også barneoppdragelsen bryter sammen så snart hvis-så-logikken blir satt ut av spill. I dag kan du vanskelig forklare dine barn at hvis de oppfører seg slik og slik, blir følgene det og det. Det er jo ingen følger, for alt går an. Vår sans for hvis-så-sekvenser er like rasert som sansen for proporsjoner.»

<<Anthropotechnik>>

Jeg lar eksemplene fra det nevnte intervjuet stå uten ytterligere kommentarer. Imidlertid vil den forestående fremstillingen av «Anthropotechnik» sette dem i et tydeligere lys, ved at en lignende kontekst for utforming av liv og samfunn som den sokratiske-platoniske ovenfor, aktualiseres. I *Zeilen und Tage* har Peter Sloterdijk kommentert den nært forestående utgivelsen av *Du musst dein Leben ändern*.⁴ Han er inne i skrivingen av sluttkapitlet og

har åpenbart store forventninger til boken og hva den skal kunne bevirke:

«Der Countdown läuft. Das Bild scheint passend, da mit diesem Buch eine Rakete an die Rampe gefahren wird, die bald abheben kann. Ihrem Feuerstrahl beim Start werden die besseren Leser einige Zeit hinterhersehen. Das Buch sollte das Reden über Ethik verändern, sobald es seine Satelliten ausgesetzt hat. Die werden die Erde umkreisen, manche so hell dass man sie bei Tag über den Himmel ziehen sieht. Der Satellit «Übung», der Satellit «Vertikalspannung», der Satellit «Immunität.»⁵

Om vi skal få et grep om begrepet vertikalspenning, kan vi med fordel først se litt på hva Sloterdijk mener med *øvelse*. I lys av disse begrepene vil også immunitetsbegrepet tre klarere frem. *Du musst dein Leben ändern* er en omfattende fremstilling av øvelsen som sådan og hva en ny øvelseskultur kan bevirke. Dessuten gir de 700 tettskrevne sidene også detaljerte beskrivelser av særskilte øvelser og øvelsesforetak. – I denne fremstillingen vil jeg innledningsvis referere til *Scheintod im Denken – Von Philosophie und Wissenschaft als Übung*, et mindre kommentarverk som setter *Du musst dein Leben ändern* inn i et vidtfnende perspektiv, hvor spekteret av øvelser karakteriseres ved at særskilte stadier som det øvende subjektet kan befinne seg på, på dets vei mot sammensmeltning og enhet med objektet, med det erkjente, beskrives. Med hensyn til fremstillingen av «vertikalspenning» og «immunitet» vil jeg trekke veksler på innledningskapitlet til *Du musst dein Leben ändern, Zur anthropotechnischen Wende*. En drøfting av hele denne boken som sådan, ville være et halsbrekkende foretak innenfor rammene av et slikt essay og ville heller ikke kunne yte verket den respekt det etter mitt skjønn gjør krav på.

Øvelse

Det første trinnet på denne sloterdijkske øvelsesveien dreier seg som nevnt om personlighetens behov for isolasjon, slik at det teoretiske mennesket kan styrkes gjennom iakttagelsestrening, det vil si selvobservasjon. Selv vil nok Sloterdijk betegne denne veien som en europeisk vei, men dette er også en vei som har vært utøvd i det gamle India og i andre deler av Orienten og Mellom-Asia fra og med århundrene før Buddha (ca. 563–483 f.Kr.), og som i dag er en universell vei. – Liksom Sokrates sa at vår fornuft er satt ut av spill på grunn av kroppens mange behov og dens drifter, lyster og tilbøyeligheter, slik at sjelen forvirres og mister evnen til å sondere mellom hva som er sannhet, mellom hva som kan tre frem for en

renset, anskuende fornuft, og hva som er en anskuelse preget av at kroppens drifter og behov har kommet til å lede sjelens blikk og forståelse, så står det 21. århundrets menneske overfor de samme utfordringer om det skal løse livets gåter. – Eksistensielle utfordringer kan ikke løses av den bevisstheten som er holdt i sjakk av eksistensens fangarmer, av den bevisstheten som er okkupert av eksistensen og har blitt eksistensens slave. Kun den bevisstheten som har lykket i å løsrive seg fra eksistensens bånd gjennom trening, slik at «våre latente udødelighetspotensialer åpnes og kommer til gyldighet, mens vi fremdeles lever omsluttet av kroppen»,⁶ vil ha mulighet til å anskue utfordringer knyttet til eksistensen i form av utopiske løsninger og ideelle forløp, men i første omgang kun gjennom en ny og «desinteressert» forsterket interesse fra den indre iakttagers side. Ettersom løsningen på problematiske og eksistensielle situasjoner sjelden eller bare delvis tenkes forbundet med eller sees i sammenheng med handlingsrettede intuisjoner som kan springe ut av utopiske løsninger og ideelle, ikke-eksistensielle bevegelser, unndrar den eksistensokkuperte bevisstheten seg også muligheten til å se egen person i et nytt lys.

Det første stadiet på denne veien går altså ut på å realisere et behov for tilbaketrekning. Gjennom en slik tilbaketrekning og distansering fra den vanlige, hverdagslige tilværelse vil en fremmedgjøringsprosess vis-à-vis nettopp denne vanlige tilværelse aktiveres. Dette kaller Sloterdijk «Sezession».⁷ På norsk kan dette begrepet gjengis som avsondring, som adskillelse eller som utslag. Og det som skiller ut eller avsondres gjennom slik «desinteressert» tilbaketrekning fra eksistensen, som altså er «desinteressert» eller uinteressert i den forstand at de etablerte, emosjonelle bånd mellom bevissthet og eksistensiell situasjon sjaltes ut, til fordel for en interesse og en anskuelse som ikke er bundet opp av det felles antatte, gitte eller «sannsynlige», men bæres frem av en interesse for noe som kan føre frem til «det usannsynlige», er nettopp en tydeliggjøring og forsterkning av et potensial som alltid er for hånden. – «Alt teoretisk og etisk liv er (virker) på en viss måte avsondrende».⁸ Overgangene mellom det første, andre og tredje stadiet i en slik dannelsesprosess vil i det praktiske liv være temmelig glidende. Alle tre stadier kan overlappe hverandre samtidig, men når de skal beskrives prosaisk, må det andre følge av det forutgående og så videre.

Første stadiet dreier seg altså om å innse nødvendigheten av tilbaketrekning. *Det andre stadiet* dreier seg om å styrke det indre, selvopptatte eller selvfokuserte vitnet som bivåner livsprosessen. Når dette vitnet er etablert i egen psyke i form av en selvcentrert iakttagelse, og har løftet seg ut av de lokale betingelser og opp til en betraktning av seg selv ut fra allmenngyldige, universelle

betingelser, er dette vitnet ofte blitt betegnet som ånden i mennesket. Men det kan også ganske enkelt betegnes som en forsterket indre iakttager. På dette andre stadiet dreier det seg om å erobre oversikt og innsikt, og gjennom slike erobringstokter styrkes dette indre vitnet. Det er denne styrkingen eller manifesteringen av dette indre vitnes gyldighet vis à vis personligheten som er vesentlig på det andre stadiet. Nå kan det nyetablerte vitnet eller fornuften begynne å overta funksjoner som det naturgitte, lokalt betingede jeget ivaretok tidligere, i kraft av de innøvde reaksjonsmønstre, vaner, emosjoner og drifter som det naturgitte, lokalt betingede jeget hviler i.

Det tredje stadiet er langt mer komplisert. Der dreier det seg om en indre død, hvor det jeget som er etablert ut fra gitte, lokale betingelser, ut fra hvordan det var der hvor personligheten vokste opp og fikk sin egenart, slik dette miljøet kom til å aktivere særskilte drivfjærer i personligheten – ja, hvordan det jeget som hviler i slike instinktive ferdigheter kan skiftes ut eller suppleres av et høyere jeg, når denne øvelsen drives med ytterligere konsekvens. Dette er imidlertid en stor tematikk og kan kun antydes, ifølge Sloterdijk, i hvert fall om man akter å forholde seg til en vestlig og intellektuelt gyldig kontekst. – Når en slik utveksling imidlertid har funnet sted, når det høyere selvet har trådt inn og tatt over den ledende funksjonen som personlighetens gitte jeg hadde tidligere, vil det også inntre en endring i språkføring og retorikk. – Når det indre vitnet som «desinteressert» interessert har klart å etablere en så sterk interesse for sitt objekt at det smelter sammen med og enes med dette, da trer det høyere selv fullgyldig i funksjon. Dette høyere selv har sin hjemstavn i «den skjønne døds rike». – Ettersom vi, i vår sivilisasjon, ikke har etablerte språklige referanser for et slikt arnested og en slik virksomhet som dette høyere selvet kan utøve fra sin hjemstavn i dødsriket, hvor det er til stede samtidig som det virker i kroppen, er det begrenset hva som kan sies om slike erfaringer. Sloterdijk taler her om behovet for å omsmelte en rent monistisk uttrykksform i en sivil retorikk. – I *Scheintod im Denken*⁹ sier han derfor at det ikke bare er personlige grunner som gjør sitt til at han er tilbakeholden med opplysninger med hensyn til denne erfaringen, men han etterlyser hva han betegner som et vitenskapelig, tilfredsstillende verk om «den skjønne døds idéhistorie», som han vil benytte som en referanse under den intellektuelle og språklige utarbeidelsen av slike erfaringer.¹⁰ Et slikt verk foreligger ikke på de

språk han behersker. Ja, antagelig finnes det ikke et slikt verk.

Vertikalspenning

Den andre satellitten, vertikalspenning, den gir seg som en forståelse ut fra det å praktisere trening på den teoretiske arena. Men man kan også si det omvendt: denne spenningen er forutsetningen, den er det som aktiverer og gir mening til treningsarbeidet. Uten denne spenningen og en opplevelse av at man som menneske uvegerlig er stillet inn i dette spenningsfeltet, vil det ikke være hensiktsmessig å bedrive øvelser, slik trening drøftes her. Til tross for det er denne spen-

ningen et lite eksplisitt aktet fenomen i den vestlige tradisjon, om vi da ser bort fra den kristne middelalder. Sokrates formulerte imidlertid en grunnleggende opplevelse som er iboende i oss alle, bevisst eller ubevisst, idet han hevdet at mennesket er et vesen som potensielt sett er seg selv overlegent. Med andre ord: jeg har mulighet til å overskride mine begrensninger idet jeg betrakter meg selv og min egen situasjon, og følgelig styrker mitt indre vitne, slik at det kan ta over de funksjoner som det naturgitte jeget har utøvet tidligere. Det nye, indre vitnet kan ta over i kraft av at det aktualiserer en fornuft som ikke er gitt. – Jeg kan først interessere meg for og deretter lære å beherske mine affekter og lidenskaper, og idet dette skjer, trer et nytt overlys inn i bildet. Dette overlyset er identisk med at jeg ledsages av et indre følge og dette indre følge er ikke identisk med mitt naturgitte jeg. Dette indre følget har mer karakter av å være en indre iakttager, som alltid er tilgjengelig, om man søker den. Ved at man går inn i den indre iakttagers posisjon og ser gjennom den, styrkes den og den setter dermed personligheten og det gitte jeget i et nytt lys. Følgelig kan jeg sette meg inn for noe som overskrider det gitte. Jeg kan lese meg selv ut fra et nytt ståsted og dermed også, litt etter litt, lære å sette meg inn i de andres situasjon. Potensielt sett viser det seg dermed at jeg også kan agere for dine / den andres intensjoner og din / den andres vilje, om jeg finner det hensiktsmessig. – Det innebærer at jeg også kan sette meg inn for naturens intensjoner og naturens iboende harmoniske vilje. Sloterdijk er dog noe uklar på dette siste punktet. Ja, han har sågar innvendinger til denne muligheten.

En slik overskridelse av det gitte og forventede, kan selvsagt ikke skje spontant. I dag kan en slik overskridelse av det gitte, hvor jeg viser meg å være meg

Det tredje stadiet er langt mer komplisert. Der dreier det seg om en indre død

selv overlegen, kun komme i stand over tid, suksessivt, gjennom øvelse og korrektur, og atter øvelse og korrektur. Nær døden-opplevelser, NDO, og særskilte livskriser kan imidlertid bevirke en spontan og radikal aktualisering av en slik vilje til trening og prosessuell dannelse. Eksempler på hva en bevisst etablering av slike vertikalspenninger bevirker i menneskets forhold til naturen, finner vi for eksempel i utviklingen av den homeopatiske medisinen. Dette interesserer også Sloterdijk seg for. Utgangen av det 20. århundrets økologisk funderte samvirke med naturen er også i ferd med å legge til rette for nye dyrkingsmetoder og optimal tilvirkning av vårt daglige brød, hvor det fokuseres på de livskraftpotensialene som er knyttet til arter og substanser.

Sloterdijks begrep om en psykologisk immunitet impliserer at det foreligger en særskilt mening i og med historien, og da særskilt den delen av historien som har med kultur- og bevissthetsdannelse å gjøre, det vi gjerne kaller for mentalitets- eller bevissthets-historien, og at det følgelig foreligger særskilte muligheter i et interaktivt samspill med denne historien, som peker inn i fremtiden. Det mennesket som har satt seg i en sokratiske posisjon, ved at det et stykke på vei har blitt selv overlegent og et nytt overlys har trådt inn i bildet, ja, det mennesket er følgelig også blitt en lærling i forvaltning av den kompetanse som hører til «den skjønne døds rike», og står dermed også overfor muligheten til å avdekke og utarbeide et slikt historiens fremtidspotensial. Et tilbakeblikk på den virkningshistorien som den sokratiske-platonske impulsen har kommet til å utøve gjennom 2 400 år, kan gi indikasjoner på at en slik kompetanse, som det her snakkes om, ut fra dagens allmenne kultur- og bevissthetssituasjons forutsetninger, også innebærer nye muligheter til å forløse et historiens fremtidsfrø eller fremtidspotensial. – Og i dette feltet trer dermed også en ansats til forståelse av den tredje «satellitten» frem. Dette kommer jeg straks tilbake til.

Foruten den enkelte og hans eller hennes situasjon, forholdet til naturen og forholdet til historien, så kan også møtet med en fjerde faktor nevnes. Denne faktoren som tydelig artikulere den nevnte vertikalspenningen og setter denne på dagsordenen, er vårt forhold til økonomi, til den etter hvert verdensomspennende, totale og enhetlige eller globale økonomien. Denne økonomien binder hele menneskeheten sammen, tjorer så å si hele menneskeheten fast i en og samme båt. I møte med de innflytelser og inntrykk denne helheten bringer for dagen og som gjør seg gjeldende i meg ved at jeg tar del i den, aktualiseres også den nevnte spenningen. Den som ser inn i seg selv og interesserer seg for hva økonomien og også hva den store, verdensomspennende økonomiske

situasjonen bevirker i ham eller henne, vedkommende stilles umiddelbart inn i det Peter Sloterdijk betegner som det vertikale spenningsfeltet. – Det er knapt noe annet som aktiverer egoet slik økonomien gjør og samtidig er det heller ikke noe annet som aktiverer muligheter for solidarisk samspill og samvirke i samme grad som nettopp økonomi gjør.¹¹

Således er den spenningen artikulert som har drevet frem og fremdeles aktiverer filosofi og vitenskap. Det er denne spenningen som er filosofiens og vitenskapens hjemstavn. Samtidig er den utopiske og endeløse realiseringen av de muligheter som ligger implisitte i vertikalspenningen, også vitenskapens og filosofiens målsetting. – Disse målene introduseres, reises og søkes nådd ved hjelp av en vedvarende dannelse av det teoretiske blikk. – Om dette gripes av og aktiverer tilstrekkelige mengder med *eksentrisitet*, vil det kunne føre vår kultur- og sivilisasjonsprosess over fra å være en reproduserende dualiseretorikk til å bli en enhetsskapende moniseretorikk.

Immunitet

Noe er i dag i ferd med å vende tilbake, og en utbredt oppfatning går på at det er religionene som vender tilbake og søker en dominerende posisjon i det offentlige rommet. Sloterdijk bemerker imidlertid, opp mot denne utbredte oppfatningen, at det egentlig ikke er religionen, og at det heller ikke er noe som har vært fraværende, som nå vender tilbake. Han hevder snarere at så vel religionene som de totalitære ideologiene og menneskeheteksperimentene har vært der hele tiden, at det har vært en kontinuitet, og at det vi erfarer nå snarere er hva han betegner som «et skifte av aksentueringen i en aldri avbrutt kontinuitet».¹² Sånn sett kan man si at det som dog allikevel oppleves som noe tilbakevendende, har et antropologisk ansikt fremfor et religiøst, hevder han. Vi lever i en tid med nye kognitive muligheter. Vi står overfor en mulighet til å gripe det ikke-forståtte, som imidlertid har vært der hele tiden, men da som religion, tradisjon, praksis og system, og denne nye kognitive muligheten, muligheten til å gripe det ikke-forståtte, er det vi nå forveksler med religionenes tilbakevending. Og dette, sier han, det som nå virkelig vender tilbake og med rette fortjener all intellektuell oppmerksomhet, er hva han betegner som «innsikten i menneskevesenets immunitære forfatning».¹³ Hvordan kan vi så forstå det?

Gjennom de siste århundrer har det blitt gjort flere store eksperimenter med utvalgte deler av menneskeheten. De umiddelbart mest iøynefallende betegnes som kommunisme og nazisme. Mennesket ble ansett som et blankt ark, og dette blanke arket ville prosjektenes arkitekter og konstruktører forme og

prege. Dette synet på mennesket har også vunnet sterkt fotfeste utenfor de leirene hvor slike eksperimenter har foregått. Riktignok foregår slike eksperimenter fremdeles, men nå i noe mindre skala enn tilfellet var i det 19. og 20. århundret, om vi da ser bort fra religionene og et underliggende motiv i kapitalismens teknifisering av vår hverdag, som det vil kreve for mye å gå inn på her. – Dette synet på mennesket vokste frem med den ensidige naturvitenskapen, slik den kom til å nedfelle seg fra og med opplysningstiden. Det var også på den tiden en vordende kosmopolitisk bevissthet begynte å spire frem. Og med den også bevisstheten om det gitte i og med religionen, og troen på dette gitte er det som forener så vel de troende som de ikke-troende i deres forhold til religion. – Karl Marx (1818–83) var preget av denne grunnholdningen idet den yngre Marx og hans hegelianske kollegaer formulerte det synspunkt at «det er mennesket selv som oppdrar mennesket». Sloterdijk peker imidlertid på at dette betydningsfulle synspunktet ble drevet inn i en fatal avsporing, så snart Marx forstod «arbeidet» som det bærende middel i denne menneskets selvoppdragelses-prosess. – Men mennesket har overlevd eksperimentene i de marxistiske menneskeleirene, og det viser seg at en ny tid nå er i ferd med å vende tilbake. Men, sier Sloterdijk, det er ikke en ny tid i form av at det er et helt nytt innhold som er i ferd med å gjøre seg gjeldende, det er bare «aksentueringen» som er endret. Mennesket overlevde de marxistiske menneskeleirene. Leireksperimentene viste at mennesket ikke er et blankt ark som kan preges gjennom et system med disiplinert arbeid, som så skal munne ut i ganske umiddelbare og nærværende resultater. Mennesket oppdras heller ikke gjennom det nyere «arbeid på seg selv», sier han, og ei heller gjennom den nyeste, noe alternativt pregede «interaksjon» eller «kommunikasjon»,¹⁴ understreker han. Mennesket oppdrar seg selv til en immunitær forfatning kun gjennom «anthropoteknik», gjennom et liv i øvelser, gjennom repetering av øvelser, og mennesket har overlevd de siste århundres menneskeleire, som ble etablert i eksperimentets tegn, ved at det nettopp levde øvende og repeterende. Og med «øvelse» forstår Sloterdijk her hver eneste operasjon et menneske utfører, hvorigjennom det kan nå en kvalifikasjon eller bedre sin kvalifikasjon til å utføre den samme operasjonen nok en gang, uansett om det forstår seg selv som øvende eller

... der psykoanalysen arbeider med det fortregtes tilbakevending, vil dette prosjektet arbeide med det ikke-forståttes tilbakevending

ei, ved at det ser inn i seg selv og styrker sin egen, indre vitneposisjon som øvende.

«Den nye aksentueringen», «innsikten i menneskets immunitære forfatning» fordrer som nevnt også et nytt språk, ifølge Sloterdijk. De gamle termene kan fremdeles brukes og vil bli brukt, men en ny aksentuering fordrer et nytt språk, det vil si nye uttrykksformer, og nettopp dette behovet for nye, aktualiserende uttrykksformer er eller vil bli den nye aksentueringen, slik denne allerede er i emning. Men det dreier seg heller ikke bare om et nytt språk. Det dreier seg også om en ny optikk, det vil si hvordan vi ser eller hvordan vi lar disse fenomenene tre frem i lyset. Ut fra de gamle tradisjonene ble slike fenomener håndtert med begreper som «spiritualitet», «fromhet», «moral», «etikk» og «askese». «Lykkes denne manøveren», sier Sloterdijk videre, altså å utvikle et nytt språk og en ny optikk, «vil det tradisjonelle religionsbegrepet, slik det har vunnet hevd på håndteringen av disse fenomenene og med tiden har kommet til å opptre som et spøkelse i de gamle kulissene som det moderne Europa ennå huserer i, fremtre som den store taperen».¹⁵ – Dette idépregede, analytiske forsøket på å oversette og forstå etiske, spirituelle og religiøse kjensgjerninger, kan sammenlignes med psykoanalysen, sier han. Men der psykoanalysen arbeider med det fortregtes tilbakevending, vil dette prosjektet arbeide med det ikke-forståttes tilbakevending. Fenomenene har alltid vært der. Som en ubrutt kontinuitet har de alltid vært tilgjengelige, aktuelle eller for hånden, men de har ikke blitt forstått, i hvert fall ikke tilstrekkelig, og at det ikke-forståtte nå vender tilbake som noe vi nå kan forstå, er hva Sloterdijk kaller «den nye aksentueringen». Han kaller det for «et oppklaringskonservativt foretak», «ja, sågar som en sak som i seg selv er konserverende».¹⁶

Det som tidligere har ligget implisitt i menneskets religiøse forståelse av seg selv, vil Sloterdijk nå vende om og se ifra en annen vinkel, slik at denne forståelsen kan vinnes som en genuin og eksplisitt personlighetsforståelse. Den kan vinnes gjennom studerende praktisering i en allmenn øvelsesteori. Der ligger den nye innfallsvinkelen. – Og dette kan dertil også ansees som en ny dannelse av kognitive aspekter til skjebnen. Ja, det kan sågar fremtre som en kognitiv formel for eller formulering av skjebnen selv. Det finnes som nevnt noe som i kognitiv forstand er nytt under solen, fremgår det av innledningsessayet til

Du musst dein Leben ändern. Og dette nyeste av det nye fremkommer altså ved at dette som alltid har vært kognitivt tilgjengelig, nå formuleres ut fra den eller de situasjonen(e) hvor de(t) er i ferd med å komme til gyldighet, og da ved hjelp av nye midler. I all enkelhet kan vi si at immunologien består i at vi nå formulerer hva det *er*, det som trer frem i form av et indre vitne, kun ved at vi anskuer oss selv. Og dette vitnets nærvær og iboende vilje til å la seg aktualisere, ved at vi ganske enkelt går inn i den indre iakttagers posisjon og opplever oss selv gjennom den, ja, det at dette gir seg selv som et alltid nærværende potensial – *det* er et uttrykk for vår psykologiske immunitet. Slik har det ikke alltid vært. Det er dette som umuliggjør at mennesket kan omdannes til et blankt ark og en forståelse av dette vil føre den som forstår, til en aktivering av dødskompetanse i det praktiske og sosiale livet.

Ved at mennesket søker å formulere seg selv på nytt – med utgangspunkt i dette som slik sett gir seg selv, når vi søker det – kan mennesket ta opp sine sokratiske-platoniske og potensielle muligheter til å beseire seg selv. Menneskets dødsberedskap kan på dette viset etableres gjennom lutring, gjennom renselse av personligheten, og denne kan åpne for, aktualisere og iverksette ny livskompetanse. – Det mennesket som slik sett kjemper med seg selv, kan betegnes som det etiske mennesket, men Peter Sloterdijk betegner dette mennesket også som «homo repetitivus», som «homo artista» eller «mennesket i trening».¹⁷ Hans undersøkelser av dette mennesket er helten i hans fortelling om «homo immunologicus» – det mennesket som kan frigjøre seg selv fra så vel religionenes tvang som den idé de påtvungne leirene, etablert i eksperimentets tegn, virker ut fra. – Om dette mennesket søker å formulere seg selv på nytt, gjennom sterk eksentrisitet, vil det kunne drive frem et enhetsskapende språk – et språk som både formulerer «homo immunologicus» som personlig erfaring og tilrettelegger for en ny sosial enhetsdannelse. – Og forstår vi ham rett, vil vi også forstå at skolemannen Peter Sloterdijk ikke har behov for å danne skole. Snarere tvert om!

Noter

1: Sitatene som her gjengis fra *Faidon* er hentet fra Vidarforlagets Kulturbibliotek, utgitt første gang 2001 i oversettelse av Erik Kraggerud. – Denne første kommentaren er hentet fra den innledende replikkvekslingen mellom Echekrates og Faidon, da de møttes i byen Fleius på Peloponnes. Echekrates og hans filosofiske venner ville da høre siste nytt fra Athen, og det dreide seg da selvsagt om Sokrates' død. Faidon hadde

- vært til stede i cellen hvor Sokrates tilbragte sin siste tid, og der var han også den siste dagen Sokrates levde, inntil giften virket og døden inntrådte. – I sitatene som følger, er beretningen lagt til cellen hvor Sokrates satt og hvor han altså også tilbragte sine siste timer. Beretningen er lagt i Sokrates-vennen og eleven Faidons munn og dialogen er ført i pennen av en annen og mer berømt Sokrates-elev, Platon.
- 2: Se *Cogito* 27, 2013: «Peter Sloterdijk – forteller og medisinnmann – diagnostiker og anagnostiker», del I av Ole Harald Dahl.
 - 3: Første gang trykket i *Süddeutsche Zeitung* 3–4 januar 2009. Senere oversatt til norsk og trykket i tidsskriftet *Vagant* sitt temanummer om Peter Sloterdijk, nr 1. 2009.
 - 4: Se hefte 100, 30. August 2008, side 72 i *Zeilen und Tage*.
 - 5: En norsk gjengivelse vil kunne lyde omtrent slik: «Nedteilingen går. Bildet synes passende, ettersom en raket som snart skal ta av, er i ferd med å bli fraktet til utskyttingsrampen i og med denne boken. Ildstrålen bak vil de bedre leserne kunne se hengende en stund. Boken sikter inn mot å endre talen om etikk, så snart den har satt ut sine satellitter. De vil kretse omkring jorden, noen så lysende at man vil kunne se dem trekke over himmelen selv på dagtid. Satellitten «øvelse», satellitten «vertikalspenning», satellitten «immunitet».
 - 6: Se s. 12 i *Scheintod im Denken*, første opplag 2010. (Artikkelforfatterens oversettelse).
 - 7: En utførlig beskrivelse av dette begrepet foreligger i kapittel 6 i *Du musst dein Leben ändern*, s 338–378. Kapitlet heter: *Erste Exzentrik – Von der Absonderung der Übenden und ihren Selbstgesprächen*.
 - 8: Se s. 126 i *Scheintod im Denken*.
 - 9: Se s. 129.
 - 10: På norsk finnes imidlertid ansatsen til et slikt verk i form av Olav O. Aukrusts trebindsverk *Dødsrikets verdenshistorie*, utgitt første gang på Dreyers forlag i 1985. Dette verket er preget av en noe hjemmesnekret intellektualitet, som ikke er prøvet, trent og justert i vitenskapelige fora, men forfatteren har dog sett behovet for et slikt og har gjort et kolossalt en manns-løft for å få frem et verk. – I dag er det vanskelig å tenke seg utarbeidelsen av en slik encyklopedi uten et team av lærde og forskere.
 - 11: Jamfør poengteringen i det nevnte intervjuet ovenfor (se fotnote 2, Eva Karcher i *Vagant* nr. 1-09/*Süddeutsche Zeitung* 3–4 januar 2009). Her tar Peter Sloterdijk opp hvordan skatteinnbetaling i et demokrati må omvandles fra tvungen skatteinnkrevning til frivillige borgerbidrag for fellesskapet, om demokratiet skal ha en mening og en fremtid, i debattboken *Die nehmende Hand und die gebende Seite*, Sonderdruck edition suhrkamp, 2010.
 - 12: Se *Du musst dein Leben ändern* s. 12 (artikkelforfatterens oversettelse).
 - 13: Se *Du musst dein Leben ändern* s. 13 (artikkelforfatterens oversettelse)
 - 14: Se *Du musst dein Leben ändern*, s. 12 (artikkelforfatterens oversettelse).
 - 15: Se *Du musst dein Leben ändern*, s 14 og 15 (artikkelforfatterens oversettelse).
 - 16: Se *Du musst dein Leben ändern* s. 17.
 - 17: Se *Du musst dein Leben ändern*, s. 24.